

”Mieluummin porkkanaa ja asiakkaan kuuntelemista kuin keppiä.”

Lokakuussa julkistetun työ- ja elinkeinoministeriön teettämän selvityksen mukaan aktiivimallin lopulliset työllisyysvaikutukset jäivät todentamatta tutkimukseen soveltuvan verrokkiryhmän puuttuessa. Tulokset TE-toimiston asiantuntijoiden arvioista taas vahvistavat jo ounasteltuja ongelmia mallissa työvoimapolitiikan välineenä. Valtaosa tutkimukseen osallistuneista halusi lakkauttaa aktiivimallin kokonaan.

Aktiivimallin vaikutuksia TE-toimistojen palveluihin ja työhön selvitettiin sähköisen kyselyn ja haastattelujen avulla. Kyselyyn vastasi 755 esimestä ja asiantuntijaa 15 TE-toimistosta. Kysely lähetettiin kaikkiaan 2852:lle. Syventäviin haastatteluihin osallistui puolestaan 20 asiantuntijaa ja esimestä neljästä paikallisesta TE-toimistosta.

Tulosten mukaan aktiivimalli lisäsi osallistumista TE-palveluihin, palveluja kehitettiin ja niiden sisältöä muokattiin monipuolisemmaksi. Osallistumisen kasvun syyksi nähtiin aktiivimallin ehtojen täyttäminen. Palveluja lisättiin, koska asiakkaille haluttiin tarjota heidän tarvitsemiaan palveluja tilanteessa, jossa aktiivisuus pitää pystyä osoittamaan kolmen kuukauden välein. Useimmin lisättiin työnhakuvalmennusta, uravalmennusta ja työkokeilua. Palvelujen kysyntä kasvoi eniten ikääntyneiden ja pitkäaikaistyöttömien joukossa.

Vaikka malli lisäsi osallistumista palveluihin, sitä ei pidetty työvoimapolitiittisesti tarkoituksenmukaisena menetelmänä työllisyyden edistämiseen eikä myöskään hyvin yhteen sopivana TE-toimiston palvelutavoitteiden ja asiakastyön kanssa.

Asiantuntijoiden arvioimana mallin avulla ei pystytä vastaamaan erilaisten työnhakijoiden motivaatioon, tarpeisiin ja edellytyksiin aktivoitua, minkä takia sitä pidettiin eriarvoistavana ja epäoikeudenmukaisena. Mallin nähtiin rankaisevan heikoimmassa asemassa olevia sekä sellaisia aktiivisia työttömiä, joiden työnhaku ei johda välittömään työllistymiseen. Vastaajat olivat huolissaan erityisesti ikääntyneistä, osatyökykyisistä sekä muista syrjäytymisriskissä olevista, joiden työllistyminen avoimille työmarkkinoille tai aktivoituminen mallin ehdot täyttäviin palveluihin on vaikeaa. Talouden kohentuminen on auttanut paremmin pärjääviä löytämään töitä, mutta useilla asiakkaista on monitahoisia elämänhallinnan ongelmia, joiden ratkaisemiseen tarvitaan ensisijaisesti muita kuin työvoimapalveluja.

Aktiivimallin nähtiin kannustavan vääränlaiseen aktiivisuuteen, joka ei perustu asiakkaan tarpeeseen, motivaatioon tai työvoimapolitiittiseen tarkoituksenmukaisuuteen. Aktivoituminen kuvattiin usein ”näennäisaktiivisuutena”, jossa tavoitteena on mallin minimiehtojen täyttäminen ilman, että se edistää työllistymistä. Runsas puolet kyselyyn vastanneista arvioi, ettei malli kannusta työtöntä hakeutumaan motivaationsa ja osaamisensa kannalta sopivaan työhön, koulutukseen tai palveluun. Haastateltavat näkivät mallin osaltaan pakottavan asiakkaita osallistumaan paitsi turhiin myös vääränlaisiin palveluihin. Tämän havaittiin johtavan keskeyttämissiin ja häiriöihin palveluiden kärsiessä motivoitumattomista osallistujista. Toistuvia osallistumisia samanlaisiin palveluihin oli jouduttu rajoittamaan.

Aktiivimallin arvioitiin vievän palvelutyötä kauemmas sellaisesta asiakaslähtöisyydestä, jossa asiakkaan kanssa tehdään pitkäjänteistä ja tavoitteellista työtä työllistymisen helpottamiseksi. Tärkeäksi tekijäksi nostettiin asiakkaan motivaation herääminen, mihin sanktion (kepin) välttämistä

ei pidetä riittävänä tai oikeana keinona. Sanktion pelon nähtiin johtavan asiakkaan hätäratkaisuihin tai pahimmassa tapauksessa mallin tavoitteiden vastaiseen passivoitumiseen ja luovuttamiseen.

Tutkimukseen osallistuneiden ehdotukset mallin kehittämiseksi viitoittavatkin jatkossa hyödyntämään täysin päinvastaista lähestymistapaa. Aktivoinnin lähtökohtana tulisi olla asiakkaan tarpeet, kiinnostuksen kohteet ja edellytykset – ei niinkään viranomaisten määrittelemät tavoitteet. Aktivoinnin pitäisi olla myönteisesti kannustavaa, eli kepin sijaan työttömille tarjottaisiin porkkanaa. Asiakaslähtöisyyttä tulisi syventää henkilökohtaisella ohjauksella ja yksilöllisesti räätälöidyillä palvelu- ja työllistymispoluilla. Työllistämistä ja työnvälitystä pitäisi tehostaa muun muassa koulutuksella ja palkkatuella. Lisäksi vastaajat toivoivat, että päättäjät tutustuisivat paremmin työttömien kanssa tehtävään työhön, ja että työvoimapolitiikan uudistuksissa hyödynnettäisiin TE-toimistojen asiantuntemusta.